

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗДАР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ: ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»
атты «Нұрпейісов оқулары» шеңберіндегі ҚР ҰҒА академигі Нұрпейіс Кенес
Нұрпейісұлының 75-жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық
конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ
(Алматы қ., 12 наурыз 2010 ж.)

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции: «ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ:
ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ»
посвященной 75-летию академика К.Н.Нурпеиса в рамках
«Нурпеисовских чтений»
(г. Алматы, 12 марта 2010 г.)

Алматы * 2010

Тарихшы-ғалым Алаш пен Алашорда тарихы әлі де аяқталмаған, оның айтылмаған сырының барлығын, болашақта жалғас табатындығын үлкен сеніммен айтамын. Шынымен де ғалым көрсеткендей, Алаш қозғалысының қайраткерлерінің ой-пайымын, рухани құндылықтарын таразылау, тұлғалардың тұлғалық бейнесін халық жадына жаңғырта отырып сақтау жолында алаштанушылар мектебі қалыптасып, «Алаш» партиясы мен Алашорда қозғалысына, қазақ ұлт зиялыларының қиылы тағдырына арналған жүздеген еңбектер жазылып, диссертациялар қорғалды. Бұл алаштанушылардың арасындағы ғалым К. Нұрпейістің ондаған шәкірттері де бар.

«Дананың аты өлмейді, ғалымның хаты өлмейді» демекші тарихшы-ғалымның алаш қозғалысы мәселесін зерттеудегі сіңірген еңбектерінің құндылығының жойылмайтындығына күмән жоқ.

1. Кеңес Нұрпейісұлы Нұрпейіс: Қазақстан ғылымдарының библиографиясына материалдар/ Құрастырушылар: С.О.Смағұлова, А.Т.Саурықова, А.А.Бурыбаева. – Алматы, 2005. – і4-б.
2. Создать летопись памяти – такую задачу ставит общество «Адилет» («Справедливость») // Вечерняя Алма-Ата. – 1989. – 7 ноября.
3. Нұрпейіс К. Тарихи тұлғалар. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2007.
4. Нұрпейісов К. «Алаш» саяси партия болды ма? // Қазақстан коммунисті. 1990. №5. 69-75-бб; Сонікі. Алаштың ақиқатын кім айтады? Саяси партия болып санала ма? // Социалистік Қазақстан. 1990. 13-16 мамыр.
5. Нұрпейісов К. Тұтқындалған «Оян, қазақ!» Алматыда // Қазақ әдебиеті. -1990. – 16 қараша.
6. Нұрпейісов К. Алаш һәм Алашорда. Алматы, 1995.
7. Сонда.
8. Нұрпейіс К. Он алтыншы жыл және «Алаш» қозғалысы // Ақиқат. 1996. №6.
9. Қозыбаев М. Тарих зердесі. 2 – кітап. – Алматы, 1998.

Қозыбаева Ф.А.,
әл-Фараби ат. ҚазҰУ, т.ғ.к., доцент

КЕҢЕС НҰРПЕЙІСҰЛЫ – ҚАЗАҚ ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ІРІ ЗЕРТТЕУШІСІ

1958 жылы ақпанда К.Н. Нұрпейісұлы Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих, археология және этнография институтына ғылыми қызметке шақырылады. Содан бері оның бүкіл еңбек жолы мен ғылыми қызметі осы институтта өтті. Мұнда ол кіші ғылыми қызметкерден белгілі ғалым, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ұлттық Ғылым Академиясының академигіне дейінгі жолдан өтті.

К.Нұрпейісұлы - Қазақ тарихының маңызды мәселелерінің ірі зерттеушісі. Оның қаламынан 460-тан астам ғылыми және ғылыми-көпшілік жарияланымдар, олардың ішінде 12 монография, тың байқаулармен, мәнді ескертпелермен, дәлелді қорытындылармен сипатталатын монографиялық тұрғыдағы 20-дан артық кітап бар. Оның еңбектері өзінің талантына тәнтілерді жаңа деректер іздеуге, ел тарихын нақты әрі тарихи зерделеу тұрғысынан терең зерттеп-білуге тартады. Ғылыми-зерттеу жұмыстарының басты бағыттары:

- Қазақстандағы XIX-XX ғасырлардағы ұлт-азаттық қозғалыстарының тарихы
- Республикамыздың қоғамдық-саяси өмірінің мәселелері
- 1917 жылғы қос революция
- Алаш қозғалысының тарихы
- 1918-1920 жылдардағы Азамат соғысының мәселелері
- Аграрлық және шаруалар тарихы т.б.

Жас ғалымның қалыптасуына белгілі ғалымдар Қазақ КСР Ғылым академиясының академиктері А.Н. Нүсіпбеков, С.Н. Покровский, академияның мүше-корреспонденті Г.Ф. Дахшлейгер, тарих ғылымдарының докторлары Т.Е. Елеуов, А.С. Елагин және басқалары зор ықпал етті. Келешегі мол жас ғалым 1917 жылғы революциялық оқиғалар тарихын, XX ғ. 20-жылдарындағы Қазақстандағы мемлекеттік құрылыс, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін зерттейтін топ құрамына енгізілді. 1963 жылы К.Н. Нұрпейіс өндірістен қол үзбей кандидаттық диссертация қорғайды. Бұл кезде жас ғалымның зейіні қазақ халқының 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісін, 1917 жылғы революциялар оқиғаларын, Қазақстанда Кеңес өкіметінің орнауы мен азамат соғысы тарихын зерттеуге бағытталды[1].

60-жылдары ол республика облыстарында сол кезеңнің оқиғаларына, тарихына қатысты материалдар мен естеліктер жинастырған бірқатар экспедициялардың жұмысына қатынасты. Осы жұмыстардың нәтижесінде оның қатынасуымен орыс тілінде «Қазақстандағы Октябрь революциясы мен азамат соғысының тарихынан» (Алматы, 1962), «Қазақстандағы Кеңестер билігі үшін күрес» (Алматы, 1963) естеліктер жинақтары, «Орта Азия мен Қазақстандағы шетел интервенциясы және азамат соғысы» (Алматы, 1963. Т. 1; Алматы, 1964. Т. 2) атты құжаттар мен материалдар жинақтары және басқа да іргелі басылымдар жарық көрді. 1963 жылы «Қазақстанның солтүстік-шығыс облыстарының Кеңестері. Кеңес үкіметін орнату және нығайту жолындағы

күресте» (1917 ж. ақпан-1918 ж. маусым) тақырыбында кандидаттық диссертациясын қорғаған болатын [16]. Диссертацияға жазылған пікірлерді қарастыратын болсақ онда, ғалымның таңдаған тақырыбы өте өзекті деп бағаланып, Қазақстанда Кеңес үкіметінің орнауы үрдісі жан-жақты талданғандығы, ғылыми мазмұнына жоғары баға берілді. Еңбек сол кездегі талаптарға сай деп бағаланған болатын.

1965 жылы К. Нұрпейісұлы ғылыми қызметкерлікке өтті. 1968 жылы ол орыс тілінде «Қазақстан Кеңестері жұмысшылар мен шаруалар билігін нығайту үшін күресте (1917 ж. қараша - 1918 ж. маусым)» атты монография жариялады. К. Нұрпейісұлының ғылыми зерттеулерін жұртшылық жоғары бағалады. 1972 жылы ғалым «Қазақстанның шаруалар Советтері (1917-1929)» деген іргелі монография шығарып, соның негізінде «Қазақстанның шаруалар Кеңестері (ауылдық Советтердің 1917-1929 ж.ж. құрылуы, нығаюы және практикалық қызметінің тарихы)» деген тақырыпта докторлық диссертация қорғады [17, 39].

Ғалым Кеңес Нұрпейісұлы 1970-1980 жылдары жарыққа шыққан бес томдық «Қазақ ССР тарихы» атты академиялық басылымның, сондай-ақ қазірдің өзінде үш томы шығып, қалған екеуі баспада жатқан бес томдықтың жетекші авторларының бірі және редакциялық алқа мүшесі болды [18, 7].

Мұнан кейінгі жылдарда ғалымның зерттеу аясына сонымен бірге 1918-1920 ж.ж. ұлттық-мемлекеттік құрылыс, Қазақ Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасының құрылу тарихы, Орта Азия республикалары мен Қазақстанның ұлттық-территориялық межеленуі, Кеңес өкіметінің Қазақстандағы аграрлық реформалары, республикадағы қоғамдық-саяси өмір мәселелері енді. Осы ізденістер нәтижесінде К. Нұрпейісұлы бірқатар монографиялық еңбектер жазды. Олар: «Қазақстан Советтерінің I Құрылтай съезі» (Алматы, 1970), «Қазақстан - республика менің» (Алматы, 1980), орыс тілінде «Қазақстан шаруаларының тарихы» (Г.Ф. Дахшлейгермен бірігіп жазған. Алматы, 1985, Т.1), «Қазақстанда Кеңестердің құрылуы» (Алматы, 1987), «Куйбышев және Қазақстан» (В.С. Познанскиймен бірігіп жазған. Алматы, 1988) және басқа да кітаптар. Мұнымен қатар ол көптеген кітапшалар, ғылыми басылымдар мен журналдарда, мерзімді баспасөзде, «Қазақ Совет энциклопедиясы», «Ұлттық энциклопедия» басылымдарында жарияланған мақалалар мен рецензиялар жазды.

Оның 1978-1981 ж.ж. негізгі авторлардың бірі ретінде көне заманнан бүгінге дейінгі «Қазақ ССР тарихын» шығаруға қатынасуы ғалым өміріндегі елеулі белес болды. Осы жұмыс үшін ол 1982 ж. Ш. Ш. Уалиханов атындағы Тарих, археология және этнография институтының бір топ көрнекті ғалымдарымен бірге Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты атағына ие болды. 1989 жылы Ұлттық Ғылым академиясының мүше-корреспонденті болып сайланды.

1980 жылдардың соңы - 1990 жылдардың бас кезінде қоғамдық-саяси өмірдегі түбегейлі өзгерістерге байланысты Қазақстанның тарих ғылымында да бетбұрыс басталды. Қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар алдында өткен тарихи жолды жаңа тұрғыдан зерделеу міндеті тұрды. Бірінші кезекте Қазақстан тарихындағы «ақтандықтарды» жою, халықтық мәдени мұрасын жаңғырту бағдарламасы жасалды. Осы кезеңнен бастап К. Нұрпейісұлы басқаратын бөлім Қазақстан Республикасы тарихының өзекті мәселелерін зерттеуге зор үлес қосты. КСРО-ның ыдырауы, Қазақстан тәуелсіздігінің жариялануы, ұлттық сана-сезімнің өсуі тарих ғылымының қоғамдағы орнын өзгертуді және өткен тарихты зерттеудің, оның ішінде Кеңес дәуірінің тарихы да бар, жаңа тұжырымдық негіздегі методологиялық әдістерін қарастыруды талап етті. Нәтижесінде бір кезде Кеңестік режим мен Коммунистік идеология тыйым салған XX ғ. бас кезіндегі ұлт-азаттық қозғалысы, Алаш және Алашорда тарихы белсенді зерттеле бастады. Бұрын бұл мәселелер жазыла қалған күнде де әсіресе жағымсыз сипатта берілетін. Осы мәселелерді жаңа тұрғыдан зерттеуге К. Нұрпейісұлы өзі тікелей белсенділік көрсетті.

Ол алғашқылардың бірі болып XX ғ. бас кезіндегі ұлт-азаттық қозғалыс тарихын, оның ішінде 1917 ж. ақпан және қазан революциялары мен Алаш жетекшілік еткен Қазақ Автономиясының тарихын объективтік тұрғыдан зерттеу мәселесін көтерді. 1990 жылдары Тарих институты және өзі К. Нұрпейісұлы күш салып жүріп, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің мұрағатына рұқсат алып, жарты жыл тапжылмай отырып зерттеу жүргізді. Ғалым «Алаш қайраткерлерінің кім болғанын сонда анық білдім» - деп, берген сұқпаттарының бірінде айтқан болатын. Бөлімше бастығы болған Ресей Федерациясының қылмыстық кодексінің 58-бабына сәйкес сотталып, 1943 жылы Карлагтың бір лагерінде қайтыс болған әкесі Нұрпейісұлы рухына арнап «Алаш һәм Алашорда» еңбегін жазған болатын [2, 417]. Тарихымыздың тылсым иірімімен суырылып шыққан «Алаш туралы сөз» атты құжаттық жаңа фильмде К. Нұрпейісұлының ғылыми кеңесші ретінде жаңа қырын таныта алды.

К. Нұрпейісұлы «Алаш һәм Алашорда» атты монографиясын жариялады (Алматы, 1995). Мұнымен қатар ғалым қазақ интеллигенциясының аса көрнекті өкілдері, Алаш қозғалысы көшбасшыларының шығармашылық мұрасын зерттеді. Бұл жұмыстың нәтижесінде ол Х. Досмұхамедовтың, М. Тынышбаевтың, Ә. Ермаковтің шығармаларын, олар туралы құжаттық материалдарды жариялайды.

К. Нұрпейісұлы Алаш ұлт-азаттық қозғалысы және «Алашорда» Автономиясының тарихын зерттейтін ғылыми мектептің негізін салушылардың бірі. Ғалым Т. Рысқұловтың өмірі мен қызметін зерттеуге, шығармаларын жариялауға да зор үлес қосты.

Ізденістер мен көпшілігі әртүрлі мұрағаттардың бұрын жабық жатқан қорларынан алынған материалдар ғалымға кеңестік режимге рухани және саяси салада қарсылық көрсету тарихы туралы байыпты зерттеулер жүргізуге мүмкіндік берді. Оның Е.Б. Бекмахановтың өмірі мен қызметі, оны қуғын-сүргінге ұшырату себептері туралы жазғандары, Е. Бекмахановтың «Қазақстан XIX ғ. 20-40 жылдарында» атты монографиясын талқылаған

...іс стенограммасын жеке кітап етіп жариялау жұртшылық арасында зор ықыласқа ие болды.

К.Н. Нұрпейісұлы авторларының бірі және бас редакция алқасының мүшесі ретінде бес томдық көне заманнан бүгінгі дейінгі «Қазақстан тарихын» дайындап шығаруға қатынасты [20, 339-340].

Академик К. Нұрпейісұлы республикадағы археографиялық істің дамуына зор үлес қосты. Ол негізінен Қазақстанның XX ғ. тарихы бойынша сан-алуан құнды құжаттарды тауып, ондеп, ғылыми айналымға енгізді. Ол Қазақстанда жарияланған 20-дан астам құжаттар жинағының құрастырушысы, редакторы, алғысөзі мен түсініктемелерінің авторы болды.

Тарихи білімді негізгі таратушылардың бірі болып, өзге тарихи зерттеулермен қатар, К. Нұрпейісұлы өзінің «Кіші Отанының», яғни Жетісудың тарихына көңіл бөлді. Оның шығармашылығы мен зерттеулерінің оқырмандары мен құрметтеушілері ғалымның туған жерге деген сүйіспеншілігіне, өзі таңдаған ғылымына деген адалдығына тамсанды. Ол - Кеген, Қарқара және Нарынқолдың көне және қазіргі тарихы жөніндегі зерттеулердің авторы. Сонымен қатар, ғалым «Атырау» энциклопедиясын құрастыруға қатысқан ғалымдардың бірі болды. Оның бұған қосқан үлесін И. Тасмағамбетов жолдаған мына алғыс хаттан көруге болады: «Атырау, Ақ Жайық өңірінің ақиқат шежіресі - «Атырау» энциклопедиясын жасақтап, оқырман назарына ұсынудағы ерен үлесіңіз үшін ел атынан ризашылығымды білдіремін. Кітапта өлке тарихы, оның тіршілік тынысы мен игілігін арттырған даңқты перзенттерінің өмір жолдары жан-жақты қамтылып, бүгінгі және келер ұрпақтарға зор тағылым берердей ғылыми, әдеби тұрғыда жеткізіле берілсе, біз автор ретінде сіздің айшықты қолтаңбаңыз бар деп есептейміз» [21, 14].

Сонымен бірге 1916 жылы Қарқара көтерілісіне арналған тарихи эсселер, сондай-ақ осы өлкенің танымал өкілдері - Ақай Нүсіпбеков, Нұрбол Өмірзақов, Ыдырыс Көшкінов, Айтжан Тұрқебаев, Сұраншы Сауранбаев, Сәрсембай Бейсембетов, Аужан Ниязбеков және т.б. туралы бірқатар мақалалар да ғалым қаламынан туған болатын.

К. Нұрпейісұлы белсенді ғылыми-редакторлық жұмыстарды да атқарып келді: 15 жыл бойы «Қазақ ССР ҒА Хабарлары. Қоғамдық ғылымдар сериясы» журналы редакциялық алқасының жауапты хатшысы болды. 1998 ж. бастап «Отан тарихы» журналының, Швецияда шығатын «Центральная Азия и Кавказ» қоғамдық-саяси журналы редакцияларының алқа мүшесі. «Қазақ тарихы» журналы шыға бастағаннан бері оның редколлегия мүшесі, «Ұлттық энциклопедия» басылымдарының тарих секциясының төрағасы қызметтерін атқарды. 2004 ж. бастап оның басшылығымен «Туған өлке» журналы шығарылды. Оның ғылыми редакторлығымен Қазақстан тарихының өзекті проблемаларына арналған 16 монография мен мақалалар жинақтары жарық көрді.

К. Нұрпейісұлы жаппай саяси қуғын-сүргін құрбандарының есімін қайтару саласында үлкен қоғамдық жұмыс атқарды. Ол Республикалық «Әділет» ерікті тарихи-ағарту қоғамы құрылтайшыларының бірі және басқарма мүшесі болды. Ол конференцияларда үнемі ғылыми баяндамалар жасап келді.

К. Нұрпейісұлы Москва, Ереван, Ташкент, Бішкек, Уфа және басқа да қалаларда өткен халықаралық және республикалық ғылыми конференциялар мен симпозиумдарға қатынасып, мәнді баяндамалар жасады. Ол Қазақстанның тарих ғылымын АҚШ-та (1990 ж.), Түркияда (1994, 1997 жылы) лайықты таныстыра білді. Қазақстан және Орта Азия тарихы бойынша 30-дан астам баяндамалар мен мәлімдемелер жасады.

Ол тарихи тұлғалар мен оқиғаларға арналған бірқатар телевизиялық құжаттық фильмдер мен радиохабарларын жасауға қатынасты. Тәуелсіздік жылдары ол Қазақстан Республикасында тарихи сананың көтеріліп, қалыптасуына зор үлес қосты. Оның еңбектері Қазақстан халықтарының рухани дамуына, ұлтаралық жарасымы мен бірлігінің нығаюына септігін тигізуде.

Академик К. Нұрпейісұлының Отандық тарих ғылымын дамытуға сіңірген еңбегі жоғары бағаланды. Мемлекет тарапынан көптеген марапаттауларға ие болды. 1989 ж. ол Ұлттық Ғылым академиясының мүшесі, 2003 ж. толық мүшесі (академигі) болып сайланды. 1997 ж. ол Әлеуметтік академияның толық мүшесі (академигі) болып сайланды. 1995 ж. ол «Қазақстан Республикасы білім беру ісінің үздігі» белгісімен марапатталды. 1998 ж. К. Нұрпейісұлына «Қазақстанның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері» құрметті атағы берілді.

Кенес Нұрпейісұлының «Тарихи тұлғалар» мақалалар жинағы 2007 жылы жарық көрді. Кітапта Қазақстандағы XIX-XX ғасырлардағы ұлт-азаттық қозғалыстарының тарихы, Республикамыздың қоғамдық-саяси өмірінің мәселелері, 1917 жылғы қос революция, Алаш қозғалысының тарихы, 1918-1920 жылдардағы Азамат соғысының мәселелері, аграрлық және шаруалар тарихы тақырыбында кейінгі жылдары жазып, кезінде баспасөзде жарық көрген материалдары жинақталған. Басы-аяғы барлығы 45 мақалалары жинастырылып ұсынылған болатын. Мұнда Қазақстан тарихына жаңаша тұжырымдарға сай зерделеу бағытымен танысып, коммунистік идеологияның кесірінен есімдері аталмай келген көрнекті ардагерлерінің өмірі мен қоғамдық қызметтері, тәуелсіздік жолындағы табанда күрестері жайлы дәйекті мағлұматтар берілген. Кітап Алаш қозғалысының 90 жылдығы, қызыл қырғынның 70 жылдығына арналып шығарылған болатын [22].

Ғалым өзінің ғылыми ізденістерінің нәтижесінде көптеген мұрағаттарда қажырлы еңбек етті, олар: ҚР ОММ, Омбы, Семей, облыстарының ОММ мұрағат қорларын, Өзбекстан Республикасының ОММ, РФ Мемлекеттік мұрағаты, Жамбыл, Шымкент, Ташкент облыстық, мемлекеттік мұрағаттары, Орынбор облыстық ОММ мұрағаты. Жоғарыда аталған ғалымның еңбектері көп жылдар бойы осы мұрағат материалдарын қажырлы еңбекпен жинақтап, талдау нәтижесінде туындаған болатын. Қазіргі кезде ғалым жинақтаған мұрағат материалдары 2009 жылдың басында ашылған Алматы қаласындағы «Алматы облысының мемлекеттік

мұрағатының» № 1099 «Академик К. Нұрпейісұлының жеке қорында» сақталып отыр.

Қазақстанның тарих ғылымы бастауында тұрған ғалымдардың қажырлы еңбектерінің арқасында қалыптасты. Олардың арасында танымал ғалым - Кеңес Нұрпейісұлының орны ерекше. Ол Қазақстан Республикасында тарих ғылымының дамуына өзінің табиғи дарынымен, еңбексүйгіштігімен және туған Отанда, Қазақстандық тарих ғылымына деген махаббатымен орасан зор үлес қосты.

Кеңес Нұрпейісұлының таныстарының естеліктерінде ғалымның дүниетанымының кеңдігіне, тарих ғылымы саласындағы эрудициясына, ғылыми-зерттеудегі мол тәжірибесіне, қайырымдылығына, ақ жарқын мінезіне, өз ісіне берілген адамдарды танып алуына, оларды интеллектуалды еңбек пен жаңа жетістіктерге құлшындыра алу шеберлігіне тәнті болды деп айтылады [23]. К. Нұрпейісұлы тек өз ісіне шын берілген ғалым ретінде ғана емес, үлкен кәсіби және өмірлік тәжірибесі бар адам ретінде де әріптестері мен студенттерінің шексіз құрметіне ие болды. Кеңес Нұрпейісұлының зерттеу жұмысы тың жаңалықтарға толы және Қазақстан Республикасының тарих ғылымын жаңа белеске көтеруге өзінің сүбелі үлесін қосқан айтулы ғалым болды.

1. Қозыбаев М. Тәуелсіздіктің рухани көрінісі. //Егемен Қазақстан 1995 ж. 14 наурыз.
2. Омарбеков Т. Алаш қозғалысының жаңа тарихы //Тарихпен өрілген тағдыр. – Астана: «Ана тілі – Ата тарих», 2007.6.417
3. Кеңес Нұрпейісұлы Нұрпейіс. Қазақстан ғалымдарының библиографиясына материалдар. Алматы – 2005.6.11 – 15
4. Нұрпейіс К. Тарихи тұлғалар. Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2007 – 376 бет.
5. Асылбеков М. Тарих оқулықтарына әділ сын болсын //Қазақ тарихы – 1995, № 1 57 – 58 беттер.

Ахметова Ж.Қ.

ҚазМемҚызПУ, т.ғ.к., доцент

АКАДЕМИК КЕҢЕС НҰРПЕЙІСҰЛЫ - ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫНДАҒЫ БИІК ТҰЛҒА

Еліміздің тәуелсіздік алуы Отан тарихын қайта қарауға, терең, жан-жақты және шындық тұрғысынан зерттеуге жол ашты. Бәрімізге белгілі Кеңес Одағы кезінде қазақ халқының тарихы қатты бұрмаланып, ақтан-дақтарға толы болды. Көптеген көкейтесті мәселелер ашылмай, тексерілмей талай тарихтың беттері жабулы жатты. Осыған орай халқымыздың өткен тарихын кең көзбен қарап, объективті бағалайтын тарихшылардың жаңа тобы қалыптасты. Осы топтың ішінде Қазақстан тарихын жаңаша жазуға өзіндік үлес қосқан академик Кеңес Нұрпейісұлының алатын орны ерекше.

Академик Кеңес Нұрпейісұлы қазақ халқының біртуар азаматы, тарих ғылымындағы жарқын биік тұлғалардың бірі. Ол бүкіл саналы да мағыналы ғұмырында Қазақстан тарихының өзекті мәселелерін жан-жақты зерттеп, қазақ халқының шын, ақиқат тарихын жазып, еліне адал қызмет еткен ерен еңбегімен кең танылған, халық құрметіне бөленген азамат.

Ғалымның зерттеу еңбектерінде көтерілген көкейтесті мәселелерге назар аударатын болсақ, олардың ауқымының кең екендігіне көз жеткіземіз. Олар: қазақ халқының Ресейдегі 1917 жылғы қос революция мен азамат соғысы кезеңі тұсындағы тарихы, өлкеміздегі ұлт-азаттық күрес тарихы, аграрлық мәселелер мен шаруалар қозғалысы, XX ғасырдағы Қазақстандағы саяси қуғын-сүргін тарихы және қазақ елінің тәуелсіздігін аңсап, сол жолда өз өмірлерін қиған боздақтардың өмірі мен қызметтерін түпкілікті зерттеуі, оларға шынайы баға беріп, қазіргі заман талабына сай зерделеуі болып табылады.

Кеңес Нұрпейісұлының өмір тарихына тоқталсақ, 1935 жылы 15 наурызда Алматы облысы, Райымбек ауданы, Саты ауылында дүниеге келген. Ол 1998 жылы «Ұлан-гвардия» газетінде берген сұхбатында былай дейді: «Өзім туралы айтсам, алыстағы бір сайдың ішіндегі, таудың бөктеріндегі, бұрынғы Кеген, қазіргі Райымбек ауылында туып өскем. Шешем ерте қайтыс болып, әкем Жандосовтың сыбайласы делініп, халық жауы атанып, ұсталып кеткен соң 4-5 жыл балалар үйінде тәрбиелендім» [1]. Ғалымның әкесі Нұрпейіс Нүсіпбайұлы кезінде колхоз құруға ат салысқан азаматтардың бірі болған көрінеді. Ол Ұлы Отан соғысы қарсаңында әкімшіл-әміршіл жүйе ұйымдастырған саяси қуғын-сүргін құрбаны болып, ұсталып кетеді. Ол кезде Нұрпейіс Нүсіпбайұлы мал фермасының бастығы қызметін атқарып жүрген екен. К. Нұрпейістің әкесіне қазақ қоғамының бетке ұстар азаматтарына тағылған жалған айыптар секілді «халық жауы» деген жала жабылады және «Ораз Жандосовпен таныстығы үшін» деп жазықсыз жазаланады. Мұрағат деректерінде келтірілгендей ғалымның әкесі 1943 жылы Карлаг лагерінде қайтыс болған екен [2]. Анасы Айымжан да сусамыр ауруынан ерте дүниесі салып, К.Нұрпейісұлы небәрі екі жасында жетім қалады. Айымжан ана Нұрпейіс Нүсіпбайұлының екінші әйелі болған. Анасынан айырылғаннан кейін К.Нұрпейісұлы әкесінің бәйбішесі Қойсынның қолында тәрбиеленеді. Бірақ ол кісі де көп ұзамай қайтыс болып, артында Қанıza деген қыз бен Әли атты ұлы қалады. Осы Әли Кеңес Нұрпейісұлын жетектеп, Қарабұлақ ауылындағы балалар үйіне апарды [2]. Кейін осы балалар үйіне Тұрлыхан деген шөбере әпкесі іздеп келіп, оны өзінің бауырына басады да екеуі 1946 жылы күзде Алматы қаласына көшіп келеді. Алматыда № 18 Жамбыл атындағы ер балалар оқитын мектепте оқып, 1952 жылы үздік бітірген соң, С.М.Киров атындағы Қазақ Мемлекеттік Университеттің «философия» бөліміне емтихансыз қабылданады. Бірақ бұл бөлім жабылып қалып, тарих факультетіне ауысады

<i>Абдикулова Г.К.</i>	Некоторые особенности политико – административного развития Семиречья в 1867 – 1917 гг.	59
<i>Алдажуманов Қ.С</i>	Қазақстандағы 1931-1933 жылдардағы ашаршылық мәселелері	63
<i>Тастемирова Л.У.</i>	Исторические особенности распространения Ислама в Казахстане и его периодизация	65
<i>Баданов А.И.</i>	Кеңес Нұрпейісұлы жөнінде бір үзік сыр	69
<i>Аңсатова М.Н.</i>	Темірбек Жүргенов және 30-жылдардағы Қазақстан мәдениеті	70
<i>Кожакеева Л.Т.</i>	Развитие промышленности в городах Южного Казахстана в годы силовой модернизации	72
<i>Ибраев С.С</i>	Научный вклад К.Н.Нурпеисова в изучение «белых пятен» истории Казахстана	75
<i>Смагулова С.О Өскембаева , Г.Ж.</i>	К.Нұрпейіс еңбектерінің тарихи маңыздылығы	78
<i>Сүлейменова Д.Д.</i>	Алаштың ақ берені	81
<i>Аширбекова Ж.Б.</i>	К.Нұрпейіс және Алаш мәселесі	83
<i>Қозыбақова Ф.А.</i>	Кеңес Нұрпейісұлы – Қазақ тарихының өзекті мәселелерінің ірі зерттеушісі	85
<i>Ахметова Ж.Қ.</i>	Академик Кеңес Нұрпейісұлы - қазақ халқының тарихындағы биік тұлға	88
<i>Тұрсун Хазреталі</i>	Алаш қозғалысының оңтүстік қанаты туралы К.Нұрпейістің тұжырымдары	90
<i>Тақабаяева Б.М.</i>	Академик К. Нұрпейістің Алаш қозғалысы тарихын зерттеудегі рөлі.....	94
<i>Кожабекова А.Д.</i>	Нұрпейіс тағылымы	96
<i>Нұрпейісов Т.Ә</i>	Отаршылдықтың сорақы саясаты	98
<i>Нұрпейісов Т.Ә</i>	1867-1868 ж.ж. реформалар бойынша сот істерінің отаршылдық мәні.....	99
<i>Бегалиева А.А.</i>	Қимақтардың, қыпшақтардың және оғыздардың казак және баска түрік халықтарының қалыпта суына ықпалы	101
<i>Дадабаева Г.Р.</i>	Государственная языковая политика независимого Казахстана	103
<i>Туменова С.М.</i>	Организация культурно - политического просвещения в Казахстане 20-30-е годы	106
<i>Сайлан Б.С.</i>	Қазақстан жастарының ұжымдастыру жылдарындағы көтерілістерге қатысуы (1928-1933 жж.)	107
<i>Мырзатаева З.Б.</i>	Күншығыстан белдеуленген бекіністер тарихы	110
<i>Махмұтов С.К.</i>	Некоторые проблемы независимого Казахстана	112
<i>Байғунаков Д.С.</i>	Ежелгі Қазақстан тарихын кезеңдестірудің кейбір сауалдары	115
<i>Жылқышыбаева Қ.Қ.</i>	Қазақ ханы- Кенесары Қасымұлы және оның әскери өнері	118
<i>Абдухаимов Е.Ф</i>	XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басындағы Оңтүстік Қазақстандағы халықтардың демографиялық құрылымы	121
<i>Сапарбаев Б.К</i>	Сравнительный анализ развития индустриальных отраслей в Восточном и Западном регионах Казахстана в 50-70-х годах XX века	124
<i>Сламбеков З.С.</i>	Қазақ жүздерінің пайда болуы туралы	127